

Börje Johansson och Ulf Strömquist:

Vinster och sysselsättning i svensk industri.— En strukturanalys av Sveriges industri 1969—77

Sedan slutet av 70-talet har industrins strukturproblem varit ett centralt tema i den ekonomiska debatten. Även med otränade ögon har det varit lätt att registrera några "krisbranscher" med ihållande problem, och därav inse behovet av en förändrad industristruktur. Det har varit svårare att få en bra överblick av hela industrins strukturproblem, nedbruten på branscher och regioner.

Perspektivet har dock både vidgats och fördjupats i en nyutkommen utredning från Statens Industriverk (SIND 1980: 2) *Vinster och sysselsättning i svensk industri — En strukturanalys av Sveriges ekonomi 1969—1977* (Liber Förlag, Stockholm 1980, 567 s) av Börje Johansson och Ulf Strömquist. Boken består av tre delar: En översiktlig analys av strukturomvandlingen 1968—1977, en omfattande empirisk analys av strukturomvandlingen i branscher och regioner och, i den tredje delen, en presentation av utnyttjade och skisserade analysmetoder. Visserligen upptas närmare 200 sidor av appendix och tabellbilagor, men boken är i övrigt så koncentrerad att en anmälan lämpligen begränsas till några centrala punkter i deras strukturanalys.

Ansatsen är produktionsteoretisk och kan kanske enklast presenteras som en "Salter-analys" på arbetsställenivå. Johansson och Strömquist (J&S) utgår således från produktionsmodeller med årgångssamband, och i centrum för deras intresse står industrins "årgångsmönster" och "överlevnadsvillkor". Varje arbetsställe karakteriseras efter sin bruttovinstandel, dvs kvoten mellan bruttovinst och förädlingsvärde, där bruttovinst är förädlingsvärde minus lönesumma. Genom att låta arbetsställets bruttovinstandel bli ett samlat uttryck för dess ekonomiska ålder kan en årgångsstruktur av arbetsställen konstrueras för branscher och regioner.

Låt oss först se på några av de viktigare analysresultaten. Nära en fjärdedel av svensk industrisysselsättning — 225 000 — återfanns 1977 i vad som J&S betecknar "föräldrade arbetsställen" (dvs med bruttovinstandelar under 10 procent), varav huvuddelen i arbetsställen med negativa bruttovinster.

J&S konstaterar att flera branscher med höga vinstandelar, bl a kemisk industri, plastvaruindustri, gruvindustri och livsmedelsindustri, tillförts "opropor-tionerligt små investeringsandelar". De stora andelarna av de totala industriinvesteringarna har i stället tillförts främst tre branscher med små vinstandelar och en stor andel sysselsatta i arbetsställen med negativa bruttovinster, nämligen järn- och stålindustri, maskinindustri och varvsindustri.

Maskinindustrins strukturproblem är anmärkningsvärt stora; under perioden 1975—1977 var 39 000 sysselsatta i föräldrade, nedläggningshotade arbetsställen, vilket motsvarar 30 procent av branschens totala sysselsättning och närmare en femtedel av den samlade industrins nedläggningshotade sysselsättning.

Regionalt är Mellansverige den landsdel som uppvisar de största strukturproblemen. Antalet sysselsatta i föräldrade arbetsställen har efter 1970 vuxit snabbt och oavbrutet, utan de årliga variationer som kännetecknat utvecklingen i andra landsdelar. Problemen är mycket stora i järn- och stålindustrin, men inte bara där. De omkring 50 000 sysselsatta i föräldrade arbetsställen fördelas lika mellan traditionell exportindustri och verkstadsindustri, en kombination som gör Mellansveriges problem speciellt svåra.

J&S:s årgångsansats är originell. Traditionellt bestäms kapitalutrustningens ålder i en anläggning, och därmed den tekniska nivån, av tidpunkten för gjorda in-

vesteringar och konstruktioner. J&S vänder på steken och låter i stället lönsamheten (bruttovinstandelen) bli bestämmande för "åldern". Goda skäl redovisas för att inte låta årgångsspecificeringen bestämmas av anläggningens kronologiska ålder. Därtill är det empiriska underlaget inte tillräckligt övertygande vilket, som J&S framhåller, kan förklaras av att arbetsställets produktionsystem har en sammansatt årgångsstruktur. J&S:s årgångsansats innebär att deras årgångsindex definierar arbetsställets *ekonomiska* ålder. J&S menar att en sådan utvidgning gör att man infångar de åldrandeprocesser hos arbetsställen som betingas av en växelverkan mellan teknisk utveckling och marknadsförändringar.

Frågan är dock om en sådan utvidgning gör det helt meningsfullt att tala om "årgångsansats". Tillämpad på perioden 1969–1977 får J&S:s årgångsansats det inte oväntade resultatet att stora delar av industrin genomgår "ett hastigt ekonomiskt åldrande" efter 1975. Även om en lågkonjunktur naturligtvis avslöjar de på lång sikt försvagade företagen och branscherna, skulle det inte förvåna om ett antal "åldringar" blivit betydligt piggare i och med konjunkturuppgången efter 1977. Det förefaller därför något problematiskt att operera med ett årgångsindex där ett arbetsställets ålder är konjunkturberoende. Denna problematik blir speciellt tydlig när ett sådant årgångsindex skall användas för prognosändamål, vilket J&S också påpekar (s 348): "Slutsatsen måste bli att om vi söker ett årgångsindex som har egenskapen att det förändras på ett monotont och predicerbart sätt över tiden för ett och samma arbetsställe, så uppvisar bruttovinstandelen brister härvidlag."

J&S finner dock en mycket elegant utväg ur detta dilemma. De låter ett arbetsställe karaktäriseras inte bara till ålder, dvs bruttovinstandel för det aktuella året, utan även av en uppsättning "föråldrings-", "föryngrings-" och "döds-sannolikheter" för framföriggande år. Dessa sannolikhetsstal beräknas på basis av frekvensen av övergångar av arbets-

ställen mellan olika bruttovinstandelsklasser och avgångar för två intilliggande år. Det övergångsmönster mellan vinstandelsklasser för arbetsställen som observerats för 1969–1970 fungerar enligt J&S "mycket väl som 'prediktor' (prognos) av det förväntade övergångsmönstret under alla de sju efterföljande åren fram till 1976" (s 353). Tyvärr måste man konstatera att detta minst sagt intressanta resultat lämnas helt utan försök till förklaringar eller kommentarer.

Den branschvisa analysen av lönsamhetsmönstret blir möjlig med tillgång till branschdata för fasta kostnader. Ett problem i J&S:s analys är den relativt grova branschnivån, och att måtten på kapitalstockar och fasta kostnader avser genomsnitt för respektive bransch. Det kan inte uteslutas att kapital-output-kvoten uppvisar en ganska stor inombranschvariation, vilket i så fall påverkar utfallet av lönsamhetsjämförelserna mellan regioner med olika sammansättning inom respektive bransch. Intuitivt förefaller det tex något problematiskt att tillämpa samma kapitalkostnadsmåll på sydsvenska möbeltillverkare som på norrländska sågverk.

Det påpekas redan i bokens förord att ett utnyttjande av industristatistikens data bjuder på många fällor och tolkningssvårigheter. Detta kan belysas med bla redovisningen av elektroindustrins lönsamhetsmönster för olika landsdelar och län. Enligt analysresultaten skulle elektroindustrin i Mellansverige i allmänhet, och i Västmanland i synnerhet, vara den i särklass minst lönsamma och mest nedlaggningshotade i landet som helhet. ASEA på fallrepet?

Sannolikt är siffrorna mer dramatiska än verkligheten. Företag med flera arbetsställen, och med verksamhet kanske även utomlands, redovisar vid något av arbetsställena även huvudkontorets kostnader. Om ett av arbetsställena "belastas" med huvuddelen av företagets kostnader för administration, forskning etc, ger detta naturligtvis utslag i den uppmätta lönsamheten vid detta arbetsställe, som denna mäts.

Den relativt korta och speciella ana-

lysperioden, den grova branschnivån och problem med industristatistikens redovisningsprinciper har medfört att inte alla empiriska analysresultat verkar helt övertygande. I ett sammanfattande omdöme väger dock dessa invändningar lätt. På ett år har J&S färdigställt en imponerande fyllig och infallsrik analys av

svensk industristruktur. De metoder J&S utvecklat kan bli av stor betydelse för framtida analyser av industristrukturen.

Fil kand *Christer Anderstig*
Institutionen för nationalekonomi
Umeå universitet